

Ricard Giralt Casadesús: l'arquitecte de la nova Figueres

(1915-1939) / Eva Astarloa

L'objectiu d'aquest article és divulgar l'actuació de Ricard Giralt Casadesús com a arquitecte municipal de Figueres durant el període 1915-1939, càrrec des del qual projecta i impulsa de forma decidida i amb una gran visió de futur la modernització urbanística de la ciutat.

Ricard Giralt Casadesús és nomenat arquitecte municipal de Figueres el 21 d'octubre de 1915. Amb trenta anys, arriba a una ciutat que des de principi de segle ha experimentat un notable creixement demogràfic i econòmic. Des del punt de vista polític, el govern municipal és a mans d'una nova generació de republicans federals que incorporen al seu ideari el catalanisme polític. El jove arquitecte ja apunta les posicions que va desenvolupant al llarg de la seva vida professional: (1) el coneixement i la divulgació dels corrents arquitectònics i urbanístics del moment; l'adopció de propostes reformistes que no pretenen canviar la ciutat sinó fer-la més racional, amb l'objectiu de millorar la qualitat de vida dels seus habitants; la seva implicació en la protecció i conservació del patrimoni, la seva vocació municipalista i el convenciment que la construcció global de les ciutats correspon als ajuntaments, no als arquitectes. Giralt ho expressa així: «Jo no he cregut mai que els tècnics facin les ciutats, són, si solament, la mà que executa el pensament del conductor de pobles. Perquè la ciutat no és una fórmula matemàtica, és producte del sentit de bellesa i cultura del polític que la sap guiar». (2)

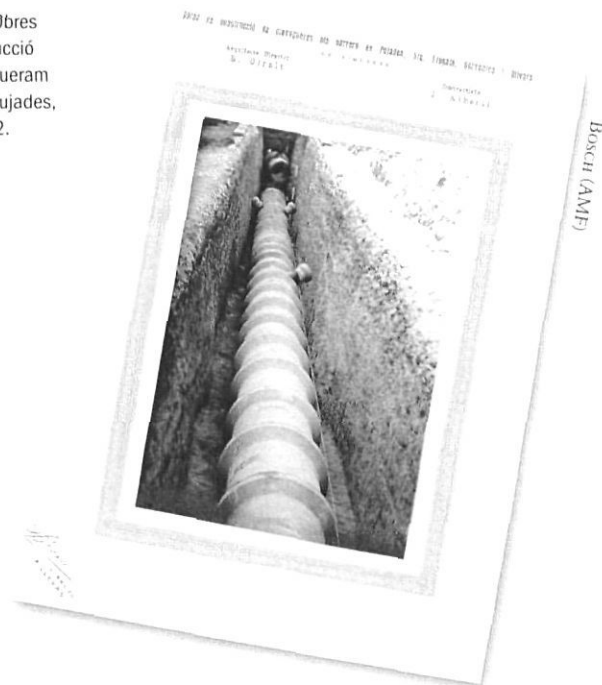
Les il·lusions renovadores de Giralt connecten ben aviat amb el model de ciutat cívica i moderna que defensa l'alcalde republicà Marià Pujulà, inspirat per Josep Puig Pujades. Giralt ho recorda així: «[...] un dia vaig conèixer un home que va parlar-me d'una Figueres que trencava amb el passat, d'una Figueres sense pols, amb carrers empedrats, amb Biblioteca, amb serveis municipals perfectes, amb parcs i jardins... I mentre desgranava tot un programa de belles coses cíviques, una brasa viva encenia en mi l'entusiasme de treballar al seu costat. ¡Quantes vegades he pensat en aquella primera conversa amb aquell home per mi

desconegut! Passen uns anys i la Ciutat pren una nova ruta. Al voltant d'aquell home s'hi aplegaven altres amics, als quals comunicava la seva fe i la confiança en l'avenir de Figueres. Amb el seu mestratge començàvem la batalla d'una nova Ciutat [...] La nova Figueres la devem a Puig Pujades». (3) Des del primer moment, doncs, es produeix una identificació de Giralt amb el projecte urbanístic que volen desenvolupar els republicans des del govern municipal. De fet, la trajectòria de Giralt com a arquitecte municipal figuerenc es pot dividir en tres etapes íntimament lligades a la trajectòria política dels republicans federals.

La definició de la nova Figueres 1915-1923

Durant aquests anys els successius governs municipals, a mans dels republicans federals, canalitzen l'activitat econòmica generada per la neutralitat espanyola davant la Primera Guerra Mundial i la col·laboració econòmica de la Mancomunitat de Catalunya

R. Giralt. Obres de construcció del clavegueram al carrer Pujades, l'any 1932.

«L'obra de Rafael Masó, a mida que passi el temps i s'esfumi la passió humana, i sigui més coneguda, consagrarà aquest genial arquitecte com un dels primers valors de la cultura catalana del segle XX».

RICARD GIRALT I CASADESUS

Butlletí del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears. Setembre 1935.

per portar a terme tot un seguit de projectes urbanístics que canvien la fesomia de la ciutat i que es desenvolupen al voltant de tres àmbits: la creació d'espais públics, la modernització de les infraestructures i la dignificació d'equipaments municipals.

En l'àmbit de la creació d'espais públics, Giralt materialitza dos dels seus projectes més emblemàtics i ambiciosos: la reforma de la Rambla (1917) i la formació del Parc-Bosc (1917). En ambdós projectes no vol trasplantar a Figueres idees d'altres llocs, sinó que la seva intenció és mantenir la personalitat de la ciutat.

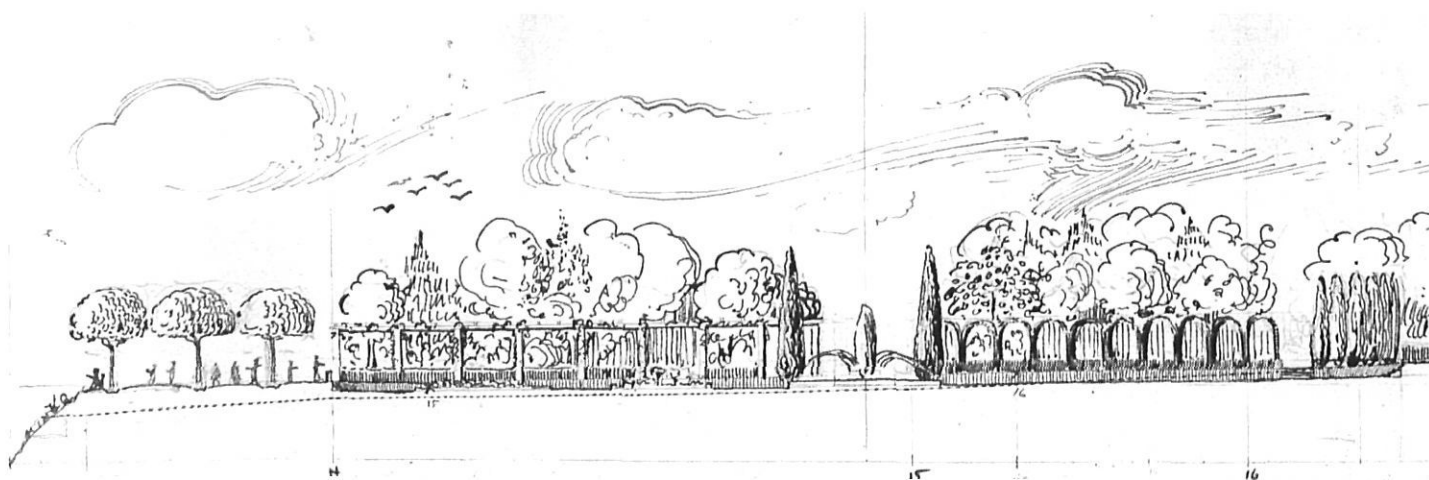
En el cas concret de la Rambla, Giralt emprèn la seva reforma a partir de dues premisses bàsiques: la millora del trànsit rodat i la conservació de la seva funció com a centre cívic de la ciutat. Projecta la prolongació de la Rambla mitjançant l'enderrocament de l'illa de cases que hi ha a la part superior, la nova alineació del vial dret amb l'enderrocament de la torre del Ral i la prolongació i embelliment de la part baixa de la placeta amb el monument a Narcís Monturiol. Per a Giralt la Rambla de Figueres ha d'esdevenir la més bella de Catalunya: «[...] embellida per l'obra gloriosa de l'escultor N'Enric Casanovas, solucionada la seva urbanització sense restar-li fisonomia; ennoblida amb la nota de verd i flors que d'arbre a arbre hi haurà; enriquida amb les balustrades terminals, augmentada la seva llargària, i donant-li monumentalitat amb vasos decorats amb figures ballant la nostra dansa nacional, i faroles monumentals, ocuparà el primer lloc entre els passeigs de Catalunya, perquè no serà forastera, ni recordarà "Boulevards", ni "Parkways" ni "Alamedas", sinó que serà empordanesa. Heus aquí el "per què"!».(4)

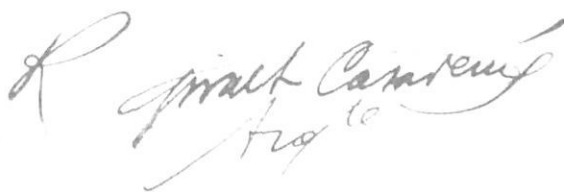
El 1917 Giralt també projecta la formació d'un parc municipal, l'actual Parc-Bosc, en uns terrenys erms al nord del passeig Nou. El parc, amb flora i arbrat autòctons, ha d'apropar la natura als ciuta-

dans i convertir-se en una zona d'esbarjo sense trànsit rodat. Giralt hi dissenya un traçat que s'articula a partir d'un gran passeig sobre el passeig Nou, un altre passeig enllaçat amb aquest que ha de tancar una gran esplanada central, i el passeig de Ronda, que recorre tot el perímetre del parc. La urbanització dels terrenys i la plantació dels arbres s'inicia el 1920, però l'ambiciós projecte de Giralt pateix alguns canvis i finalment no es porta a terme la formació de la gran esplanada central de més de 6.000 metres quadrats, ni tampoc la plaça de 1.700 metres quadrats, en el centre de la qual es situava un edifici inicialment destinat a museu.

El segon àmbit d'actuació de Giralt en aquest període es centra en la modernització de les infraestructures. El 1920 presenta un innovador Pla general de clavegueram per renovar les clavegueres que han anat quedant antiquades i estendre'n únicament un únic sistema per tota la ciutat. Giralt proposa que totes les clavegueres, de sistema tubular, estiguin unides i que la riera Galligans, que travessa la ciutat, esdevingui l'emissari general de la ciutat i reculli les aigües residuals. El pla es completa amb la progressiva pavimentació dels carrers, la construcció de voreres i la municipalització del servei d'aigües potables. Amb tots aquests projectes es vol deixar enrere la pols als carrers i l'ús de l'aigua dels pous, i allunyar el perill de filtracions d'aigües contaminades en el subsòl, que poden originar malalties. Figueres esdevé així una ciutat neta, còmoda i sanejada.

El darrer àmbit on intervé Giralt és la dignificació dels equipaments municipals que pateixen un greu estat de degradació. Concretament és l'autor dels projectes de reforma del Teatre Municipal (1921) i de reforma i ampliació de la casa consistorial (1922), els quals finalment no tiren endavant pel seu elevat cost econòmic.

En el cas del Teatre Municipal, avui convertit en Museu Dalí, el projecte de Giralt és, per sobre de tot, respectuós amb l'edifici neoclàssic de mitjan segle XIX, obra de l'arquitecte Josep Roca i Bros. Conserva la forma del teatre però li proporciona més comoditats i una decoració més elegant: hi instal·la calefacció, engrandeix la platea de la planta baixa, tanca l'entrada directa de l'escala a les llotges per acabar amb els corrents d'aire i crea un vestíbul, una sala de descans i un saló-cafè al primer pis, augmenta el nombre de butaques al segon pis i estableix graderies amb seients fixos al tercer pis. A més, restaura el sostre, decora les parets amb paper pintat i afegeix motlures a les portes de les llotges.

La reforma de la casa consistorial, construïda en el segle XVIII a la cantonada de la plaça de l'Ajuntament amb la pujada de l'Església, és necessària pel mal estat de conservació de l'edifici i perquè significa un impuls en la modernització i l'eficàcia dels serveis municipals. Aquí Giralt planteja la restauració de l'immoble, l'enderrocament de la casa particular del carrer Besalú que fa cantonada amb la plaça i la construcció en aquest solar d'un nou edifici que amplia l'ajuntament ja existent. Proposa harmonitzar la façana del nou edifici amb l'estil de l'antic unificant els dos portals, el vell i el nou, mitjançant un pòrtic, a banda i banda del qual projecta dues figures de bronze que representen la Justícia i la Serenitat. En el primer pis hi projecta una terrassa; corona les obertures amb els escuts de Catalunya i Figueres, i el cos central amb un rellotge amb dues figures esgrafiades que representen la nit i el dia.

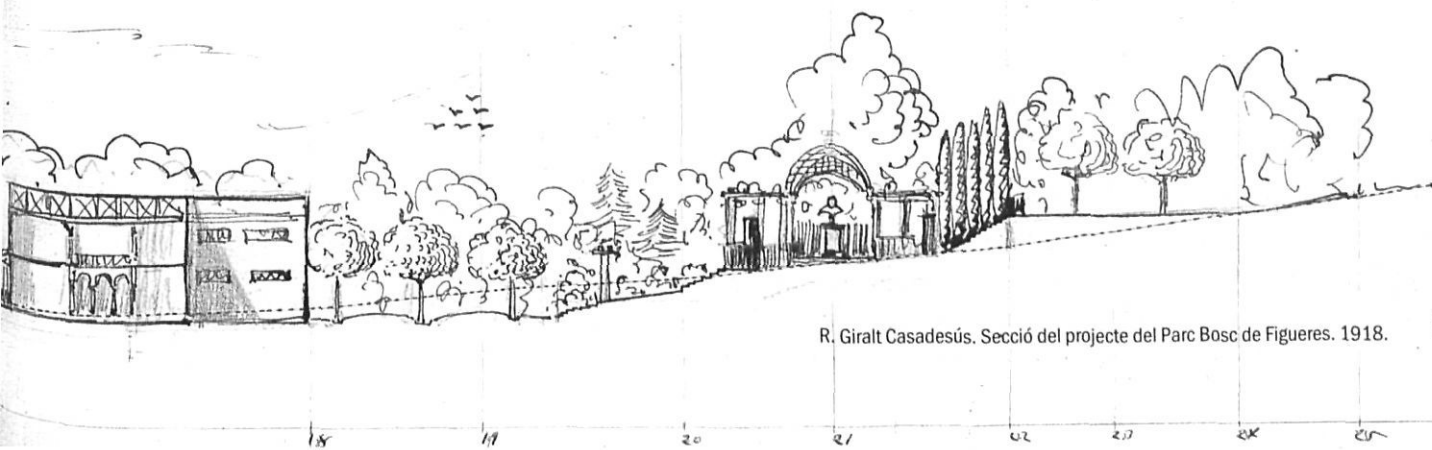
La definició d'aquesta nova Figueres urbanísticament moderna, cívica, higiènica i dotada amb uns equipaments públics de qualitat impulsada pels republicans federals queda truncada el setembre de 1923. El cop d'Estat de Primo de Rivera dona pas a

una dictadura que suspèn el règim constitucional i destitueix tots els ajuntaments. En el cas de Figueres, el mes d'octubre de 1923 una comissió militar dissol l'Ajuntament i en constitueix un de nou amb homes afins a la dictadura. Tot i així, Giralt continua en el seu càrrec, però per poc temps. El 12 de març de 1924 el nou consistori decideix la seva suspensió temporal mentre li obre un expedient disciplinari per comprovar la veracitat de les queixes que diversos veïns han formulat sobre algunes obres efectuades sota la seva inspecció tècnica. La suspensió s'allarga quatre anys, ja que la instrucció de l'expedient disciplinari queda pendent de resolució per conveniència del mateix Ajuntament, el qual no està interessat en el retorn d'un arquitecte que s'ha identificat tant amb el projecte republicà. Finalment, l'any 1928 Giralt sol·licita el seu reingrés i l'Ajuntament es veu obligat a readmetre'l, ja que no s'han pogut provar les acusacions.

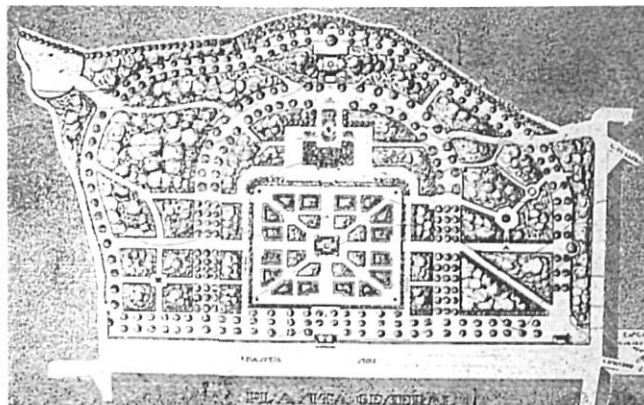
La ciutat interrompuda 1928-1931

Giralt es reincorpora al seu càrrec d'arquitecte municipal el juliol de 1928. En aquesta breu etapa, des dels últims mesos de la Dictadura de Primo de Rivera fins a la proclamació de la Segona República l'abril de 1931, es rebutja la definició de la ciutat sota l'ideari republicà, però no es proporciona cap recanvi clar de projecte urbanístic global. Els dos principals projectes que l'Ajuntament encarrega a Giralt són el mercat cobert d'abastaments (1929) i la casa consistorial (1929).

L'Ajuntament determina que Figueres, centre comercial de la comarca, necessita un mercat cobert destinat a la venda de queviures. Giralt considera que l'emplaçament més adient és l'Horta

R. Giralt Casadesús. Secció del projecte del Parc Bosc de Figueres. 1918.

Ricard Giralt. Projecte de Parc Bosc. Figueres, 1918.

de l'Hospital, entre els carrers Rutlla i Castelló, terreny molt cèntric i de fàcil accés des de les grans vies de trànsit i l'estació de tren. El mercat cobert, segons els seus estudis preliminars, s'ha de situar en el centre del solar, i a banda i banda hi proposa l'obertura de dues noves vies transversals que uneixen els carrers Rutlla i Castelló.

D'altra banda, la construcció de la nova casa consistorial ha esdevingut una qüestió urgent, ja que el perill d'esfondrament provoca l'any 1929 el trasllat provisional de les oficines municipals a un immoble de la pujada del castell. El nou projecte encarregat a Giralt, més ambiciós que el de reforma de l'any 1922, preveu l'enderrocament de la vella casa consistorial i d'alguns habitatges del carrer Besalú, del número dos al vuit. En aquest solar s'hi ha de construir el nou ajuntament, amb quatre façanes orientades a la plaça de l'Ajuntament, els carrers Besalú i Sant Pere i la pujada de l'Església. El nou edifici, elegant i amb elements decoratius clàssics, recupera el pòrtic del projecte de 1922 i la terrassa del primer pis, mentre que la façana del carrer Besalú és decorada amb uns medallons dedicats als empordanesos il·lustres (Pep Ventura, Narcís Monturiol, Ramon Muntaner...).

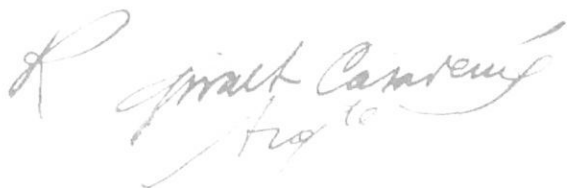
Aquests dos projectes no s'arriben a materialitzar mai pel seu cost econòmic, però també perquè amb la proclamació de la Segona República el nou consistori, de majoria republicana, bandeja els projectes heretats del període anterior.

La represa de la ciutat republicana 1931-1939

El retorn dels republicans al govern municipal significa, en l'àmbit urbanístic, la reivindicació i la continuació de la tasca iniciada durant els anys 1915-1923. *Empordà Federal*, l'òrgan periodístic republicà, ho expressa així: «Després de vuit anys de silenci tornen els homes que han governat la ciutat de Figueres a la palestra pública, i, al tornar-hi alcen la bandera de sempre, perquè ella ha de representar la continuïtat en l'actuació municipal. La transformació que ha sofert Figueres és una prova ben palesa de quina ha estat la nostra actuació. [...] Ara, en dirigir-nos als ciutadans ho podem fer, no amb prometes, sinó aportant com a garantia de la nostra actuació l'obra feta. [...] com més embellim Figueres, més viu és en nosaltres el desig de millorament. Amplis horitzons s'obren davant dels nostres ulls. Cal continuar la tasca començada [...]».(5) Giralt és l'encarregat de donar forma a tot aquest conjunt de millores urbanístiques plantejades pels republicans. Projecte a projecte, mostra la seva gran vàlua com a urbanista amb tot un seguit de propostes que cohesionen la ciutat i que es concreten en cinc àrees d'actuació: la modernització dels accessos i les vies de trànsit, la urbanització de nous barris, la formació d'espais públics, la construcció d'equipaments municipals i la progressiva extensió de la xarxa d'infraestructures.

Giralt aborda la modernització dels accessos preveient el futur creixement urbanístic de Figueres. D'una banda, planteja la regulació del trànsit rodat pel centre de la ciutat mitjançant la creació de vies d'enllaç entre les diverses carreteres que passen per Figueres, i de l'altra amplia i renova els accessos amb la formació de tot un seguit de places que han d'esdevenir les portes d'entrada a la ciutat. Els projectes més destacats són els següents:

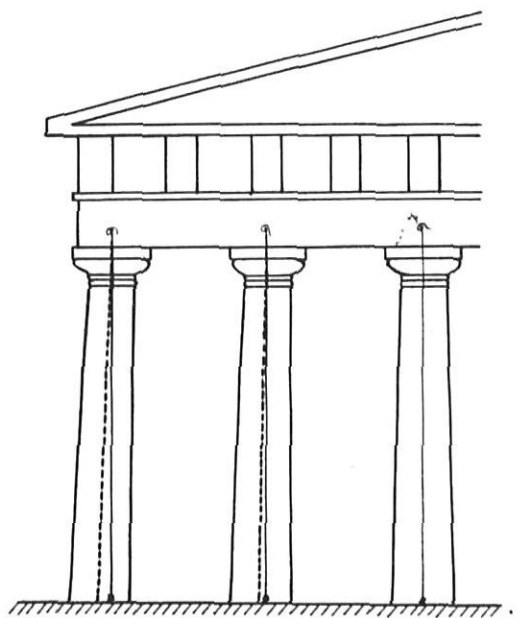
— L'ampliació del carrer Rec Arnau (1931) i la seva transformació en via d'enllaç entre la carretera de França (avui carrer de la Jonquera) i la carretera de Peralada (avui carrer de Tapis). El projecte també preveu la creació d'una gran plaça quadrada a l'encreuament dels carrers Rec Arnau i de la Jonquera, així com uns xamfrans a la cruïlla amb la carretera de Peralada, que s'han portat a terme recentment.

— El passeig d'unió del Parc-Bosc amb la carretera de Vilafant (1931), que inclou una avinguda perpendicular a la carretera que arriba fins a l'escalinata central d'entrada del parc al passeig Nou, complementada amb una zona verda de forma triangular que arriba fins a la plaça del Sol. Aquest projecte finalment no s'arriba a materialitzar.

— El passeig a la part oest del Parc (1933), avui ronda del Parc, que uneix l'extrem del passeig Nou amb la part superior del parc, amb la intenció que esdevingui una gran avinguda que en el futur s'uneixi amb la carretera que voreja el castell.

— Les alineacions dels terrenys compresos entre la carretera de Madrid a França i el camí antic de Santa Llogaia (1934), on l'encreuament de la carretera amb el camí de Santa Llogaia (avui carrer Borrassà) a la Creu de la Mà permet la formació d'una gran plaça a l'entrada sud de la ciutat.

*Lleugera inclinació
de les columnes dels angles
per a connectar la terrassa
aplica que el frontó
podria rebre el portic*

— L'alineació de la carretera de Llers (1935), entesa com una prolongació del passeig Nou. Giralt, preveient el futur desenvolupament urbanístic de la ciutat, projecta una plaça rodona de 40 m de diàmetre a l'extrem final de la carretera que no es porta a terme, malgrat que hauria esdevingut una digna entrada de la ciutat.

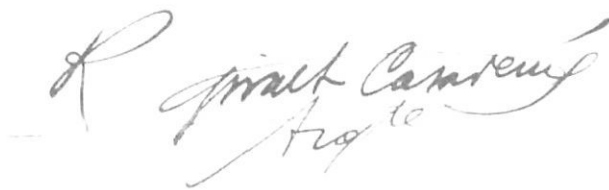
Pel que fa a la urbanització de nous barris, l'arquitecte defineix l'alineació dels seus carrers i la formació d'espais públics, com places i zones verdes, però també estableix les seves tipologies constructives i l'articulació del barri al nucli urbà. En destaquen tres projectes:

— La urbanització del Poble Nou (1932), que reglamenta el creixement urbanístic de la zona oest de la ciutat limitada pels actuals carrer Empordà, via Emporitana i ronda Firal, en aquell moment quasi lliure d'edificacions. En aquests terrenys Giralt projecta una ciutat jardí formada per habitatges unifamiliars de planta baixa i pis amb jardí particular, i un traçat de carrers curvilinis que avui encara es conserven. També hi preveu una gran plaça panoràmica rectangular situada al final de l'avinguda Pirineus, que finalment no es fa; en el seu lloc, els anys seixanta s'hi construeixen uns blocs d'habitatges que trenquen amb la concepció de ciutat jardí formulada per Giralt.

— La urbanització dels terrenys entre la plaça de la Palmera i la carretera de Peralada (1933). El progressiu cobriment de la riera Galligans permet la formació de l'actual plaça President Tarradellas, però Giralt també planteja a continuació fer una plaça hexagonal i perllongar el carrer nord fins a la carretera de Peralada, actuacions que no es porten mai a terme i que haurien permès la comunicació de la carretera de Peralada amb la zona de l'estació.

— Les alineacions dels terrenys entre la carretera de Roses i el cementiri (1935), on estableix l'obertura de tot un seguit de carrers perpendiculars a l'avinguda Vilallonga que arriben fins al passeig del Cementiri, la construcció d'una plaça meitat quadrada i meitat semicircular i la creació d'un nou parc-bosc que serveixi per equilibrar les grans zones verdes de la ciutat. Aquest projecte tampoc es converteix mai en realitat.

Un altre àmbit d'actuació de Giralt és la formació de nous espais públics que ajudin a cohesionar l'entramat urbà i alhora contribueixin a donar una imatge cívica de Figueres. Podem destacar-ne dos projectes:

gans i la construcció de refugis antiaeris. Un dels projectes d'aquesta època que cal destacar, tot i que no es porta a terme, és un bloc d'habitatges per a obrers (1937) promogut per l'Ajuntament a l'Horta de l'Hospital, amb el qual es pretén afrontar el problema de l'atur en el sector de la construcció i alhora impulsar una política municipal d'habitatge social.

El 1939, la victòria del bàndol franquista en el conflicte bèl·lic comporta la caiguda de la Segona República i la instauració d'un règim dictatorial. El nou Ajuntament manté de moment Giralt en el seu càrrec d'arquitecte municipal, però ben aviat comencen a instruir-li un expedient de depuració, en el qual se'l considera «desafecto a la causa nacional», bàsicament per la seva identificació amb el projecte republicà(8). El 17 de gener de 1940 és destituït i, encara que presenta un recurs, aquest és desestimat l'any 1942.

La tasca de Ricard Giralt Casadesús com a arquitecte municipal de Figueres mostra, com molt bé defineix Solà-Morales, «un compromís amb la raó i amb la societat»(9). Tot i que alguns dels seus projectes no van veure mai la llum i d'altres van patir modificacions puntuals en la seva execució o bé van ser desvirtuats posteriorment per l'especulació urbanística, per sobre de tot planeja la imatge d'un arquitecte que coneix i dissenya la ciutat d'una forma global. L'anàlisi dels projectes que es conserven a l'Arxiu Municipal de Figueres i que estan a l'abast dels investigadors poden ser un bon punt de partida per aprofundir en la contribució de Giralt a l'arquitectura i urbanisme de la seva època.

Eva Astarloa és arxivera municipal de Figueres.

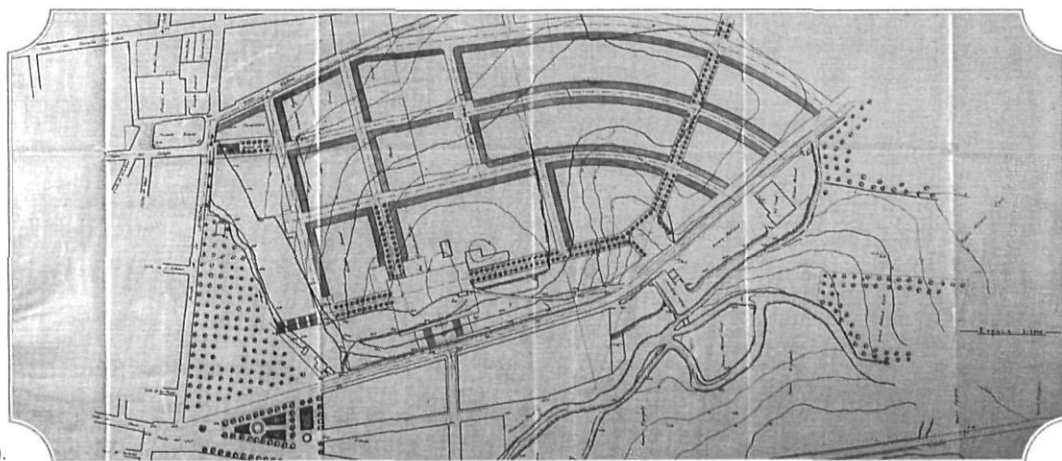
Notes

- 1- SOLÀ-MORALES, Ignasi, «Ricard Giralt Casadesús, reformista il·lustrat», *R. Giralt Casadesús*, Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1982, pàg. 9-20.
- 2- GIRALT CASADESÚS, Ricard, «L'home i la ciutat», *Empordà Federal*, Figueres 13/06/1931, pàg. 4.
- 3- GIRALT CASADESÚS, Ricard, «Puig Pujades, urbanista», *Empordà Federal*, Figueres 11/04/1936, pàg. 10.
- 4- GIRALT CASADESÚS, Ricard, «Per què?», *Alt Empordà*, núm. 12, 5/05/1917, pàg. 2.
- 5- «Per la ciutat dels nostres amors», *Empordà Federal*, Figueres 8/04/1931, pàg. 2-3.
- 6- GIRALT CASADESÚS, Ricard, «Serveis tècnics municipals, mercats», *Revista de la Vida Municipal*, núm. 4 i 7, abril i juliol 1923.
- 7- GIRALT CASADESÚS, Ricard, «Escoles», *Fulla Artística de l'Alt Empordà*, Figueres, maig 1918, pàg. 1-2.
- 8- Expedient de depuració de l'arquitecte municipal Ricard Giralt Casadesús (1939-1942). Fons Ajuntament de Figueres. Arxiu Municipal de Figueres.
- 9- SOLÀ-MORALES, Ignasi, «Ricard Giralt Casadesús, reformista il·lustrat», *R. Giralt Casadesús*, Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1982, pàg. 20.

Fons documentals i bibliografia

- Llibres d'actes, 1915-1940. Fons Ajuntament de Figueres. Arxiu Municipal de Figueres (AMF).
- Secció d'obres i urbanisme, 1915-1939. Fons Ajuntament de Figueres. AMF.
- Fons Ricard Giralt Casadesús. AMF.
- *Empordà Federal*, 1915-1938. Biblioteca Fages de Climent.
- *R. Giralt Casadesús*, Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1982.
- *Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*, Figueres, Museu de l'Empordà i Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Figueres, 1999.
- BERNILS MACH, Josep Maria, «Ricard Giralt, l'arquitecte de grans obres figuerenques», *Empordà*, núm. 132, Figueres 1980, pàg. 4-5.
- BERNILS MACH, Josep Maria, «El procés urbanístic de Figueres», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, núm. 27, 1994, pàg. 149-199.
- TEMPORAL PARET, Josep, «L'arquitecte Ricard Giralt i els 50 anys de l'ajuntament de Figueres», *Empordà Federal*, núm. 4, Figueres 1987, pàg. 13-14.
- VILÀ, Cristina, «Ricard Giralt, l'home que va visionar la Figueres del futur», *Empordà*, núm. 916, Figueres 1996, pàg. 20.

Projecte d'urbanització del Poble Nou. Figueres (1932).

AHC/OAC. DEM. GIRONA. FONS GIRALT CASADESÚS